

O sztuce bycia młodym. Świat wartości rodziny a problemy dorastania młodzieży w małych miastach

Katarzyna Burzmińska¹

Wstęp

Niewątpliwie młodość to jeden z najpiękniejszych okresów życia. Jednak jest to także etap egzystencji, który wiąże się z wieloma rozterkami, nadziejami i planami. Cykl obejmujący społeczny status okresu od wczesnego dzieciństwa do młodej dorosłości oznaczony jest etykietą, w której znajdzie się gros problemów, z jakimi mierzą się nastolatki. Procesy dorastania związane są ze środowiskiem, ma ono bowiem bardzo duży wpływ na szeroko pojęte problemy emocjonalne wśród poszukujących wartości, wzorców czy po prostu celu życia².

Młodzieńczy wiek niesie ze sobą wiele doskonałych cech. Optymizm i wiara we własne możliwości są nośnikami decyzji, które będą rzutować na przyszłość. Nastolatki często działają pod wpływem chwili. Oczywiście znajdują się i tacy, którzy misternie planują swoją przyszłość. Ogromną rolę odgrywają tu rodzice czy opiekunowie, względnie dorośli, którzy są niczym przewodnicy. Opiekuna można nazwać przewodnikiem lub przywódcą, to właśnie od niego w głównej mierze zależy pogłębianie wzajemnej więzi. Relatywna bliskość ma przyczynić się do umocnienia relacji, wzmocnienia poczucia własnej wartości, powinna czynić życie rodzinne środowiskiem, w którym każdy może rozwijać swój potencjał³. Źródłem „psychologicznej wielkości”

jest autorytet przewodnika. Zazwyczaj przykładem życia dla młodych ludzi będą rodzice, dziadkowie lub opiekunowie. Widząc ich mądre oblicze młody człowiek pozyskuje najcenniejszą naukę na przyszłość⁴.

Szeroko rozumiana młodość to w dużej mierze efekt wychowania. Rodzicielstwo i rodzina ma ogromny wpływ na kierunek, jaki wybierze człowiek mogący decydować w pełni samodzielnie. Środowisko, w którym przebywa, wpływa na rozwój samoczynnie. Kształt nadaje przestrzeń, której wielu młodych ludzi nie akceptuje i chce ją zmienić. Tu pojawia się aspekt otoczenia. Jedną z pierwszych decyzji, jaką podejmują nastolatki, jest wybór szkoły ponadpodstawowej. Pojawiają się pierwsze pytania dotyczące edukacji, pasji i marzeń. Większość młodych ludzi już na etapie dziecka zaczyna rozpoznawać swoje predyspozycje i większość kieruje się intuicją w doborze i drodze do wykształcenia. W gronie młodych ludzi, są też tacy, którzy nie wiedzą, co chcą robić. Wówczas, decydującą funkcję spełnia autorytet⁵.

Dojrzewanie do misji tworzenia świata

Jeśli chodzi o kategorię „młodzież”, to jest ona niejednorodna, ponieważ rozbija się na dwa pojęcia wiekowe: młodzież szkolna (13-19 lat) i studencka (19-25 lat). Młodzieżą można określić także trzydziestolatków, którzy mają upodobania subkulturowe⁶. Nastolatków łączy zdecydowanie wiek, a dzieli status społeczny. Aby jednak dokonać integralności omawianego tematu, warto posłużyć się słowem „młodość” będącym kategorią wiekową i zarazem stanem psychicznym, objawiającym się gotowością do określenia swojej „tożsamości”. Świat wartości młodej generacji uwidocznia się właśnie tym, że kategoria ta czynnie chce działać (często niekonwencjonalnie) i jest twórcza⁷.

W okresie dojrzewania nastoletni człowiek poniekąd musi zmierzyć się sam ze sobą. Jego багаż to wszystko to, co zostało mu przekazane przez rodzinę, otoczenie. Aby pomyślnie przejść etap stawania się dorosłym, po-

trzeba przestrzeni psychicznej, warunków sprzyjających rozwojowi. Proces gromadzenia życiowej mądrości jest niebywale skomplikowany, wymaga bowiem koncentracji wszystkich zaangażowanych w fazę dorastania. Ogromną rolę w kształtowaniu się młodego organizmu spełniają dorośli, są oni przewodnikami w misji, jaką jest życie wchodzącego za chwilę w świat dojrzałych decyzji i wyborów młodego człowieka. Sukces jest tym większy, im bardziej zaangażują się obie strony. Ogromną rolę ma komunikacja i wzajemny szacunek. Dojrzewanie oparte na zaufaniu zdecydowanie automatyzuje do budowania poczucia własnej wartości w sposób prężny i mocny. Balans w okresie niespokojnym między poszukiwaniem własnej drogi przez nastolatka a mającymi dokonywać się trudnymi wyborami – ma znaczenie z perspektywy uczciwości posiadania dzieci i „wypuszczania” ich w świat. Dojrzewanie to etap, który może przynieść wiele satysfakcji opiekunom, ale przede wszystkim stanie się cegiełką w budowaniu lepszego świata. To młodzi ludzie będą go zmieniać. Dlatego misja ma wymiary wielkoformatowe dla jednostki, rodziny, świata⁸.

Młodzież, podobnie jak dorośli, podejmuje walkę o swoje prawa, marzenia i wizje. Młody człowiek będzie się sprzeciwiał pozbawieniu go wolności czy autonomii. Jest to potrzeba fundamentalna w rozwoju. Rodzice przekazują swoim dzieciom wiedzę przez reagowanie, które obserwują dzieci. Istotne jest, aby zwracać uwagę nie tylko na rozwój intelektualny młodego człowieka, ale przede wszystkim na psychologiczny. Niejednokrotnie dzieci same ustalają hierarchię wartości rodziców⁹. Młody człowiek kierujący się własnymi motywacjami i przeczuciami uznaje je za słuszne, wówczas wkracza w okres moralności autonomicznej¹⁰.

Młodzi spadkobiercami wartości rodzinnych

Jak określił św. Tomasz z Akwinu „Rodzina jest naturalną wspólnotą dnia codziennego”, w socjologicznym natomiast znaczeniu ma ona niepowtarzalny wymiar i charak-

ter. Z rodziną ściśle wiąże się małżeństwo: potwierdzony prawnie związek mężczyzny i kobiety¹¹. Wspólnota, jaką tworzą matka, ojciec i dzieci ma bardzo ważną funkcję socjalizacyjną, ponieważ kształtuje charakter człowieka. Rodzina przekazuje swoim potomkom podstawowy zasób wartości kulturowych¹².

Istotne w wychowaniu jest przekazanie bogatego kompleksu wartości duchowych. W dziedzinie tej mieści się język, przedmioty i obrzędy religijne, sztuka, literatura, wiedza. Harmonia estetyczna i piękno przekazane w domu rodzinnym są wartością, która będzie owocować w przyszłości. Do wartości duchowych zalicza się także obyczaj, moralność, prawo. Pierwotną podstawą trwałości kulturowych kultury duchowej jest potrzeba porozumiewania się starszych z młodszymi, chodzi o równowagę między pokoleniami¹³.

Międzypokoleniowy przekaz wartości jest warunkowany sposobem reagowania i przystosowywania się rodziców do zachodzących zmian w społeczeństwie. W rodzinach, które kultywują tradycję i przekazują ją młodym, zachodzi proces adaptacyjny. Kultura przyswajana jest w sposób naturalny, budujący tożsamość nastolatków. Marginalizowanie przekazywania wartości rodzinnych i kulturowych wpływa negatywnie na poczucie bezpieczeństwa i powoduje zamknięcie intelektualne na poznanie ich. Transmisja kultury ma znaczenie dla wrażliwości oraz uznania w rodzinie młodego człowieka. Przekaz tradycji, wartości patriotycznych, wartości prorodzinnych (ciepło, miłość, więź rodzinna), szacunku dla innych ludzi i rodziców, kultury bycia, dobrego wychowania, serdeczności i życzliwości, pracowitości, sumienności, obowiązkowości i odpowiedzialności jest ogromnie ważny w kształtowaniu osobowości nastolatka. Międzypokoleniowa zgoda, wzajemna tolerancja i wspólne cele tworzone przez rodzinę są podstawą centralnej wartości w świadomości społecznej¹⁴.

Niebezpieczeństwa dorastania w rodzinie dysfunkcyjnej

Ryzykowne w wychowaniu i otoczeniu będą wszelkie patologie i dewiacje mogące wpłynąć w jakimś stopniu na osobę dojrzewającą. Patologia z języka greckiego oznacza: *pathos* – cierpienie, *logos* – słowo. Jest to dziedzina nauki, która określa zaburzenia w funkcjonowaniu organizmu lub jego części. Dewiacja natomiast określa zachowania, które odbiegają od akceptowanych przez dane społeczeństwo. W liczbie wielu problemów związanych z daną kategorią zagrożeń dla młodych ludzi przewijają się problemy typu: alkoholizm, narkomania, niedostatek i ubóstwo, choroby cywilizacyjne, bezrobocie, przemoc. Wśród tych zjawisk niepokojąca jest przestępczość oraz wszelkie uzależnienia¹⁵; dodać należy, że pierwszy ich etap ujawnia się w szkole. Przemoc, agresja, działalność subkultur poważnie wpływają na rozwój ucznia – nastolatka. Wśród uwarunkowań środowiskowych i kulturalnych jako pierwszą wymienia się właśnie rodzinę, która wadliwie funkcjonuje i tym samym „popycha” młodą osobę do wyborów, niosących poważne i tragiczne momentami konsekwencje. Kolejnym „winowajcą” są środki masowego przekazu uczące agresji, pokazujące przemoc z perspektywy normalnej codzienności. Negatywny wpływ wywierają także duże aglomeracje miejskie i tworzące się w nich subkultury, a także małe środowiska wiejskie charakteryzujące się niskim poziomem edukacyjnym i brakiem kreatywnego spędzania czasu. Kolejnymi czynnikami są traumatyczne zdarzenia (śmierć bliskich), łatwy dostęp do środków odurzających czy uwarunkowania charakteru do popadania w tzw. złe towarzystwo. Stwierdzono naukowo, że człowiek rodzi się bez zakodowanych tendencji patologicznych, natomiast posiada z reguły predyspozycje ułatwiające lub utrudniające wejście w zdeformowaną przestrzeń¹⁶.

W ostatnich latach głównym problemem młodzieży staje się wygląd. Ten temat dotyka niemalże każdego nastolatka. W świecie mediów, powszechnego (nałogowego)

korzystania z internetu następuje zupełna manipulacja wizerunkowa młodych ludzi. Posiadanie butów, spodni czy kosmetyków z tzw. dobrych firm jest wyznacznikiem społecznego statusu i przynależności do grupy. Nastolatki dziewczyny zaczynają wyglądać tak samo. Część nastolatków swobodnie wchodzi w subkulturę i zewnętrznie również pokazuje swój bunt. W małym mieście łatwo jest zauważyć jednostkę, która „weszła” w tryb pokazania siebie przez pryzmat wybranej subkultury. W zastraszającym tempie rośnie śmiałe korzystanie z medycyny estetycznej. Rozwijają się powszechne niedowartościowanie, które przejawia się właśnie upodobnianiem się do internetowych ikon. Brak samoakceptacji zaburza system, jakim jest dorastanie, kalecząc jedną z najważniejszych cech osobowościowych. W parze z niedowartościowaniem idą zaburzenia seksualności. Sporym problemem dorastającej młodzieży jest nieszczęśliwa miłość. Młodzi ludzie wskutek hormonalnej burzy częściej popadają w rezygnację i osamotnienie. Nastolatki czując się niepotrzebni mogą częściej zapadać na obsesyjne uzależnienia od miłości. Psychologiczna potrzeba odzyskania uczucia matki czy ojca prowadzi do buntu i wielu trudności w dojrzewaniu¹⁷. Nieprzyzwoity i prowokacyjny ubiór, wulgarny makijaż i zachowanie pozbawione skromności jest kolejnym aspektem braku kontroli rodziców na pewnym etapie dorastania. Warto podkreślić, że zmiany psychiczne i hormonalne przestrojenie całego organizmu są okresem przejściowym, dlatego wsparcie najbliższych pomaga młodym w uporaniu się z bezradnością dojrzewania¹⁸.

Ogromną rolę w życiu młodych spełnia cyberprzestrzeń. Zaniedbana młodzież sięga po gry komputerowe oraz nagminnie korzysta z portali społecznościowych. Komunikacja z pozycji monitora komputera staje się bardzo dużym ryzykiem utraty prywatności. To właśnie dzieci i młodzież najczęściej udostępniają informacje o sobie w sieci. Bez troska i niewiedza młodych ludzi nierozadko prowadzi do poważnych problemów w świecie realnym. Młody człowiek z braku uwagi dorosłych sięga po samoakceptację na po-

ziomie wirtualnym. Rola rodziców jest tu nieprzeceniona. Umiejętnie zorganizowane życie realne oraz dostrzeganie potrzeb i problemów nastolatka pozwala na szybkie korygowanie jego umiłowania komputerowego świata¹⁹.

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem dla prawidłowego rozwoju osobowości młodego człowieka. Wadliwie funkcjonująca jest natomiast przyczyną przeżyć traumatycznych i tragicznych. Negatywne ślady w psychice pozostają do końca życia. Zmiany w osobowości są bardzo trudne do wyeliminowania w kolejnych etapach egzystencji²⁰.

Małe miasto: wyjechać czy zostać?

Małe miasta charakteryzują się podstawowym mianowikiem: wszyscy nas znają, albo przynajmniej kojarzą. Stale obserwujemy wyludnianie się małych miast. Proces migracyjny wpisany w historię narodu, poniekąd jest zjawiskiem naturalnym. Ludzie zmieniają miejsce zamieszkania, poszukując lepszego życia. Jednak pozostając przy opcji dorastania w małym miasteczku, trzeba podkreślić, że służy ono zacieśnianiu relacji. W większym mieście młody człowiek posiada większą anonimowość, w mniejszym natomiast jest jakby częścią lokalnej społeczności, na którą ma wpływ i jest jej współtwórcą. W ostatnich kilkunastu latach niektóre małe miasta w Polsce przeszły spore przeobrażenia. Odnowiono w nich domy kultury, buduje się baseny, parki przechodzą rewitalizację. Dostęp do kultury staje się powszechniejszy i bardziej atrakcyjny²¹.

Czy młodzi ludzie chętnie zostają „na miejscu”? I tak i nie. Spora część nastolatków wybiera studia w najbliższym większym mieście, mniejsza część poszukuje swego miejsca w dalszych miastach w Polsce. Jednostki deklarują wyjazd za granicę przed studiami, inna część podejmuje pracę, rozpoczyna studia zaoczne, zakłada rodziny, buduje swoją przyszłość właśnie w miejscu znanym od dziecka. Jeśli chodzi o zawieranie związków małżeńskich,

to od kilku lat jest tendencja spadkowa, natomiast stale przeważa ślub konkordatowy nad cywilnym. Problem bezrobocia również jest minimalizowany. Dzięki programom krajowym i unijnym stale spada liczba młodych bezrobotnych. W każdej jednak sytuacji rozpatruje się życiowe plany jednostki, które są zależne od wielu czynników: środowiska wychowawczego domu, otoczenia społecznego, środowiska kulturowego oraz geograficznego²².

Istotna dla rozwoju kariery naukowej młodego pokolenia jest wychowawcza i edukacyjna funkcja szkoły. W mniejszych miejscowościach młodzież nie jest anonimowa. Nauczyciel ma większą możliwość poznania danego ucznia i dodatkowej pracy z młodzieżą. Kadra nauczycielska również stale powinna zwiększać swoje kompetencje pedagogiczne. Zmianie ulega także kwestia oceniania ucznia. Przy mniejszych ilościach osób w klasie możliwość sprawdzenia poziomu wiedzy ucznia jest bardziej indywidualna. Warto podkreślić, że małe miasta muszą szczególnie zatroszczyć się o nastolatków, gdyż bez nich szkoły ponadpodstawowe ulegną likwidacji, a nauczyciele będą musieli poszukać sobie innej pracy. Dlatego ważne jest, aby uatrakcyjnić nauczanie w małym mieście i pokazać, że ma ono wiele do zaoferowania. Szkoły zaczynają odczuwać brak uczniów. Maleje liczba chętnych do kontynuowania nauki na studiach dziennych, zwiększa się natomiast zakres poradnictwa zawodowego, rosną możliwości wyboru szkoły, studiów. Liczba kierunków studiów stale ewoluuje, co za tym idzie, coraz większy wybór mają studenci zaoczeni, szkolnictwo wyższe jest dostępne dla osób o mniejszej mobilności²³.

Podsumowanie

Nauki społeczne definiują młodzież jako kategorię, która dzięki swej młodości i dynamice może stawać się czynnikiem zmian społecznych oraz wywierać wpływ na całe społeczeństwo. Populację nastolatków można analizować biorąc pod uwagę różne kryteria, m.in.: biologiczne,

psychologiczne, pedagogiczne, społeczne, ekonomiczne i prawne. Połączenie wszystkich tych podziałów jest niebywałym wyzwaniem dla opiekunów młodych ludzi. Przejście przez etap młodości jest nieuniknione, a okres dorastania staje się centralnym punktem biografii człowieka. Dojrzewanie to pokonywanie trudności i identyfikacja własnego ja. Im więcej starań ze strony rodzica – opiekuna, tym mniejsze ryzyko kryzysu tożsamości nastolatka²⁴.

Nie sztuką jest być młodym, ale sztuką jest zachować wszystkie najlepsze atrybuty młodości na całe życie. Od młodych zależy stan i kondycja społeczeństwa w przyszłości. Przekazane wartości będą owocować lub psuć naród. Młodzi ludzie narażeni są na wiele niebezpieczeństw, które krystalizują się w przyszłości. Przede wszystkim, jeśli zdecydowanie nadrzędną rolę odgrywa rodzina, to ona jest tu wyznacznikiem dobra i zła. Wychowywanie się w patologicznej przestrzeni będzie miało wpływ na życie dorosłe danego człowieka. Wszelkie rodzaje dewiacji i patologii kaleczą osobowość nierzadko na całe życie. Brak autorytetu, brak wartości, uznania składa się na utrudnienia egzystencjalne.

Nie ma wątpliwości co do stwierdzenia, że ile osób, tyle historii. Młodzież w każdym wieku, w każdym miejscu jest narażona na mnóstwo zagrożeń. Demoralizacja może rozpocząć się już w domu, w najbliższym otoczeniu, jak i na dalszych etapach dorastania niezależnie od miejsca zamieszkania. Każdy z czynników zagrażających młodzieży stanowi ogromne wyzwanie dla opiekunów, jak i otoczenia²⁵.

Młodzi ludzie poniekąd są spadkobiercami przekonań swoich najbliższych, dlatego istotą rodziny jest jedność. Doskonałość życia moralnego opierać się może na silnym kręgosłupie wartości i sumieniu niepozbawionym zdrowo empatycznego postrzegania świata. Wartościowym człowiekiem się staje. To, co ofiaruje świat przez najbliższe otoczenie, przekazane będzie kolejnym pokoleniom. W jednym ze swoich dzieł Jan Paweł II podkreślił, że „W kulturę człowieka od samego początku wpisany jest

bardzo głęboko element piękna”²⁶. Jednak, aby piękno funkcjonowało w człowieku, należy stale o nie dbać i pielęgnować to, co w życiu najcenniejsze.

Summary:

Young people are somewhat successors of beliefs of their relatives. That is why unity is the core of a family. The perfection of moral life can be based on strong values and conscience featuring healthy and compassionate perception of the world. Valuable people are made, not born. Things offered by the world through the closest surroundings will be passed onto next generations. In one of his works, John Paul the Second highlighted that „from the very beginning, beauty is one of the elements embedded in human culture”. However, in order to have a man become fascinated with beauty, one has to care for the beauty, nurture the most important things in life.

Key words:

Youth, family values, adolescence, small towns, school youth and students.

Przypisy:

¹ Katarzyna Burzmińska, absolwentka Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego.

² G. Marshall, *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2005, s. 198.

³ M. Musiał, *Dobra relacja. Skrzynka z narzędziami dla współczesnej rodziny*, Warszawa 2017, s. 52.

⁴ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1993, s. 156.

⁵ *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko-Biała 2002, s. 25.

⁶ M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992, s. 3.

⁷ M. Jędrzejewski, *Młodzież a subkultura*, Warszawa 1999, s. 18-19.

⁸ V. Satir, *Rodzina. Tu powstaje człowiek*, Gdańsk 2002, s.285-296.

⁹ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1993, s. 257-262.

¹⁰ *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko-Biała 2002, s. 25.

¹¹ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, t. III, s. 38-40.

¹² *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko - Biała 2002, s. 472-473.

- ¹³ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001, s. 172-184.
- ¹⁴ *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko-Biała 2002, s. 288-299.
- ¹⁵ *Problemy współczesnej patologii społecznej*, red. B. Urban, Kraków 1998, s. 7-8.
- ¹⁶ S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007, s. 10-22.
- ¹⁷ A. Pelanowski, *Wolni od niemocy*, Częstochowa 2014, s. 191-195.
- ¹⁸ *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko-Biała 2002, s. 26-27.
- ¹⁹ Ł. Kołodziejczyk, *Prywatność w Internecie: podstawy i zachowania dotyczące ujawniania danych prywatnych w mediach społecznych*, Warszawa 2014, s. 47.
- ²⁰ S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007, s. 137.
- ²¹ *Encyklopedia Rodzice i dzieci*, red. M. Pawlus, Bielsko-Biała 2002, s. 812-813.
- ²² S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1997, s. 240-241.
- ²³ *Polityka społeczna*, red. G. Flirt-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2009, s. 249-261.
- ²⁴ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, t. III, s. 327-336.
- ²⁵ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, t. III, s. 336-341.
- ²⁶ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s. 87.